

La construcció de l'Escola Andorrana¹.

Anna Riberaigua Montagut i Marta Fonolleda Riberaigua

“Si analitzem el que és una escola, ens trobem amb una immensa complexitat, perquè l'escola no es pot deslligar de la realitat que l'envolta i menys encara del context social, econòmic i polític en què està inserida (...)” . (Puig, 1994: 35).

La creació de l'Escola Andorrana és un fet que es pot considerar insòlit i extraordinari tenint present que té lloc a finals del S.XX. No va ser fins la dècada dels vuitanta que les peculiaritats socials, històriques, demogràfiques i circumstancials del context van permetre l'inici del procés de construcció d'una escola nacional i innovadora, que havia de ser una oportunitat davant els reptes educatius del país. Una mirada a aquest procés des de l'actualitat ens mostra un camí incert, participatiu, dinàmic i viu... , que encara continua, i que va buscant l'encaix en una societat canviant.

Aquesta comunicació pretén explicar el procés de creació i consolidació de l'Escola Andorrana, sense ànim de ser una síntesi històrica ni una recerca sociològica rigorosa. S'ha redactat intentant integrar les opinions, punts de vista i aportacions de ciutadans d'Andorra més o menys vinculats amb l'Escola: pares/mares i expares/exmares, alumnes i exalumnes, mestres i exmestres, polítics i expolítics i demés ciutadans.

1. Breu contextualització de l'educació a Andorra

Per una sèrie de conjuntures històriques i geopolítiques, Andorra és un context peculiar políticament, administrativament, socialment, econòmicament, i també pel que fa a l'educació. Per entendre el procés de creació i consolidació de l'Escola Andorrana cal situar prèviament l'evolució socio-política del país i en particular de la seva estructura educativa.

¹ Riberaigua, A & Fonolleda, M (2012). “La construcció de l'Escola Andorrana” dins *XX Jornades d'Història de l'Educació. Cohesió social i educació*, pp. 457-469. Andorra la Vella: Universitat de Girona.

Andorra és un copríncipat amb dos caps d'estat: el president de la República francesa i el Bisbe d'Urgell que ho són indivisament i a títol personal. Territorialment està dividit en set parròquies amb els corresponents Consells Comunal (Comuns). Fins l'any 1993 no es promulgà la Constitució que el va convertir en un veritable estat de dret. Anteriorment, tot i comptar amb un parlament - el Consell General - i uns Consells parroquials - els Comuns - elegits democràticament, no hi havia una veritable separació de poders i les competències dels Coprínceps eren molt extenses. A partir de la segona meitat del S.XX, l'economia tradicionalment basada en el sector primari, es va anar substituint pel comerç i el turisme. El gran desenvolupament econòmic que aquest canvi generà va porta una forta immigració que ha configurat una estructura demogràfica atípica: els andorrans són minoria davant la gran quantitat de residents catalans, espanyols, portuguesos, francesos, i d'altres nacionalitats.

Pel que fa a l'ensenyament, tradicionalment se n'encarregaven els Comuns (llogant mestres generalment a l'estat espanyol) o se n'ocupaven els mateixos vicaris. A partir de 1882 s'instauen les escoles congregacionals de la Sagrada Família.

Al segle XX els estats veïns i el bisbat d'Urgell van veure en l'ensenyament una oportunitat d'exercir la seva influència cultural i religiosa al país, establint a cada parròquia una **escola espanyola i francesa**. Les congregacionals, dins del sistema espanyol, s'han limitat als grans nuclis de població, Andorra la Vella i Escaldes-Engordany.

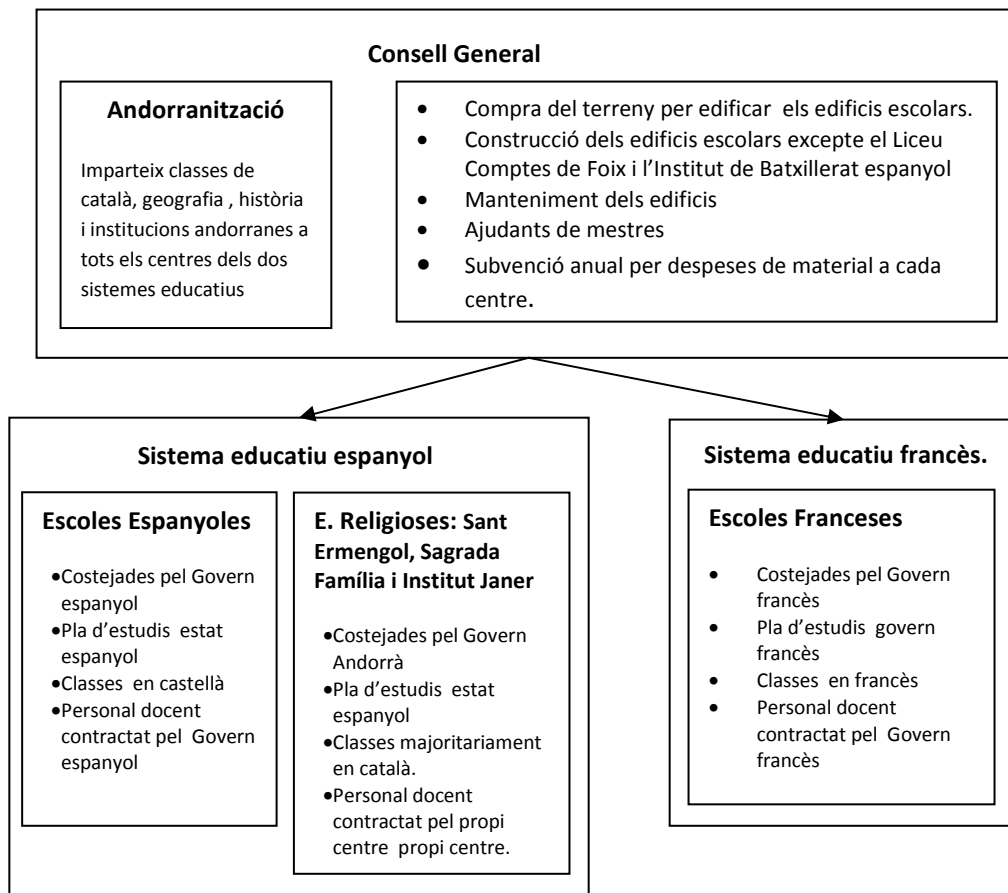
A partir del 1972 el Consell General veié la necessitat de donar a tots els alumnes coneixements de català i d'història i institucions andorranes. Així creà **l'Andorranització** amb un cos de mestres i professors que impartien aquestes classes a tots el centres del país i en tots els sistemes d'ensenyament. Paral·lelament es creà la Biblioteca Nacional, els Arxius Nacionals i l'Institut d'Estudis Andorrans per facilitar i promoure la recerca.

2. La construcció de l'Escola andorrana

La construcció de l'Escola Andorrana va ser un procés lent, complex i amb altes dosis d'incertesa. En el seu embrió s'hi troba la peculiaritat d'un context educatiu divers, l'emergència d'unes inquietuds, un grup de ciutadans (pares, mestres, etc) amb idees renovadores entre d'altres.

A principis de la dècada dels 80, **el context educatiu** a Andorra es caracteritzava per la convivència de 2 sistemes estrangers, per un programa d' "andorranització" aplicat a tots els centres del Principat i per l'absència d'un sistema nacional. El Consell General

orquestrava aquesta estructura i en finançava part de la seva implementació (vegeu Il·lustració 1).

Il·lustració 1: Estructura educativa anterior al 1982. Font Bastida, 87

L'especial conjuntura educativa s'encaixava en un mosaic social molt lligat al fet lingüístic, en el qual s'havia anat creant un espai per a cada escola dels 2 sistemes educatius:

- l'Escola Francesa, laica per llei, evocava un prestigi cultural tradicional, que poc a poc li anava disputant al recentment creat Col·legi St Ermengol.
- l'Escola Espanyola s'associava a una imatge de massificació i d'immigració.
- Les escoles religioses-confessionals, i sobretot el Col·legi Sant Ermengol, anaven guanyant prestigi social entre els andorrans benestants.

En aquest context es despertaven diversitat d'**inquietuds** que es retroalimentaven. Per una banda un sector de la població, joves, universitaris la majoria, amb idees progressistes, que es plantejaven la modernització del país. Per l'altra, un sector de la

ciutadania amb fills o amb edat de tenir-ne que volien un ensenyament en català i laic. Ambdues inquietuds qüestionaven que l'estructura educativa vigent responia més als interessos de colonialisme cultural dels estats veïns i a les imposicions religioses del bisbat que a la formació de ciutadans. Es reclamava un canvi qualitatiu per acostar-la a la realitat social del país, que contemplés, entre altres, la llengua pròpia i la igualtat d'oportunitats per totes les creences religioses.

L'any 1982 i dins el marc de l'andorranització, el Govern iniciava l'**Escola maternal Andorrana**. Era una escola que es projectava només a nivell de maternal amb la voluntat d'integrar posteriorment l'alumnat a les escoles espanyoles o franceses. Utilitzava el català com a llengua vehicular i progressivament anava introduint les llengües respectives segons el sistema d'ensenyament triat per a continuar l'escolarització.

Va començar amb 38 nens, un **equip educatiu de mestres i ajudants i un grup de famílies**, il·lusionats per un plantejament pedagògic molt diferent als existents. Malgrat tot era un projecte molt minoritari i que despertava poca confiança dins de la societat (durant el primer any de la maternal només hi havia dues famílies amb nacionalitat andorrana, la resta eren catalanes, espanyoles i una de francesa). Per no convertir-se en un fet anecdòtic i puntual, l'equip educatiu de la maternal andorrana i les famílies escolaritzades, amb la complicitat d'alguns alts càrrecs de l'administració, van dedicar grans esforços estratègics per incrementar el nombre d'alumnes matriculats, de manera que s'assegurés la seva continuïtat. Es va portar a terme una autèntica campanya de sensibilització individual a favor dels avantatges pedagògics d'aquest nou model.

Paral·lelament, la modernització d'Andorra feia créixer, entre els sectors més progressistes, el debat social al voltant de la **necessitat de tenir un sistema educatiu propi**; un debat que ja havia aparegut anteriorment però que les condicions politico-econòmiques no l'havien fet possible. Per alguns sectors de la societat, el Col·legi Sant Ermengol, que impartia la majoria del seu ensenyament en català i estava pagat en la seva totalitat per l'estat andorrà, havia de ser l'embrió d'una futura escola nacional. A la pràctica, però, no va arribar a ser-ho mai a causa d'un conjunt de raons entre les quals destaquem: la intransigència del Bisbat de mantenir una escola religiosa per damunt de tot, l'adopció del sistema espanyol d'ensenyament i les discrepàncies entre alguns alts càrrecs funcionaris que volien que l'escola nacional fos laica.

Malgrat la manca de voluntat política inicial, la maternal andorrana va anar evolucionant i va acabar convertint-se en l'actual **Escola Andorrana**: l'escola pública i nacional d'Andorra que, des de l'educació maternal fins a batxillerat aplica un sistema educatiu propi. Arribar fins a aquesta fita va ser un procés complex, ple d'incerteses,

mediat per la lluita, el treball i la complicitat d'una part de la societat que va acabar convencent, amb el temps, la classe política.

Les primeres demandes de continuïtat de la maternal andorrana cap a la primera ensenyança van ser desestimades pel Govern. En aquest punt, la complicitat entre l'equip educatiu i les famílies va permetre un acord insòlit: en acabar l'etapa de maternal, la majoria d'alumnes no es van matricular en cap altra escola del sistema educatiu espanyol i francès i van manifestar que es quedaven a maternal fins que poguessin optar a una escola nacional i laica. Aquesta decisió es recolzava en un plantejament pedagògic que permetia l'aprenentatge continuat i individualitzat.

Finalment, el 31 de maig de 1985 es va aprovar l'ampliació de la maternal andorrana a primera ensenyança, mantenint la idea inicial d'integrar posteriorment l'alumnat als altres sistemes d'ensenyament. A partir d'aquí, cada curs es va convertir en un repte per aconseguir edificis per ubicar les noves classes que anaven pujant, per fixar una programació, per preparar el canvi de cicle, per aclarir el plantejament lingüístic, per aconseguir l'homologació dels estudis pels països veïns, Un camí que va acabar portant l'aprovació també de la segona ensenyança i del batxillerat.

L'escola nacional es va anar construint pas a pas, obrint cada any un nou curs però amb poques perspectives a llarg termini; un camí ple de negociacions entre famílies, mestres i Administració Pública. Va ser un procés que es construïa i es reconstruïa contínuament: una estructura que creixia sense gaire planificació, un pla d'estudis que s'anava creant sobre la marxa, i una nova figura que poc a poc s'anava fent lloc a la societat andorrana. La legislació que sustentava l'Escola s'anava fent a mesura que s'acaben els currículums educatius i els objectius generals pel cicle obligatori d'ensenyament es van fer públics el 25 de març de 1989 per cada cicle. L'homologació del pla d'estudis per part dels països veïns va arribar just abans que la primera promoció acabés el batxillerat permetent l'accés a les universitats dels països veïns. Una gran cursa d'obstacles recalculada contínuament sobre la marxa, ja que la urgència del dia a dia no permetia aturar el procés i dedicar-se a la planificació.

Actualment, l'Escola Andorrana està consolidada i avui els ciutadans poden triar amb tota normalitat entre els tres sistemes existents: el nacional, el francès i l'espanyol.

Un comentari a part mereix el plantejament d'escola laica, reivindicació que encara ara és vigent. Mai es va permetre que la paraula *laica* sortís a cap document oficial. Aquesta reivindicació continua i s'ha d'aconseguir per tenir una escola nacional realment integradora per tots els ciutadans.

3. El projecte educatiu de l'Escola Andorrana

“ Quan estava a l'escola em feien creure que estudiava en un lloc “diferent” i en canvi a mi em semblava molt normal. Ara, els altres creuen que he estudiat en un lloc “normal “ i sóc jo que m'esforço a explicar que era diferent.”

Reflexió d'una alumna de l'escola després de llicenciar-se a la universitat

Podríem dir que, en major o menor mesura, l'obertura i la innovació educativa van vertebrat el procés de creació i desenvolupament de l'Escola, tant pel que fa a les primeres etapes, com a la posterior normalització del sistema educatiu i a la formalització dels seus plans d'estudis.

La creació de l'Escola maternal Andorrana va gaudir de certa llibertat en els plantejaments educatius. Això es va aprofitar per canalitzar-les cap a la creació d'un model que es diferenciés dels altres sistemes existents. Per a començar a treballar a la maternal andorrana i l'inici progressiu de la primera ensenyança es va prendre com a patró **l'escola activa** i les pautes del grup de mestres de Rosa Sensat, concretant-lo a la pràctica amb el mètode Montessori. En aquests referents es va trobar un plantejament educatiu que partia de les individualitats dels infants i les respectava, unes activitats i unes dinàmiques que contribuïen al seu desenvolupament integral, una forma d'organitzar les aules per racons on l'alumne es movia amb autonomia, uns materials educatius estructurats, progressius i estimulants que promovien la iniciativa i la creativitat, ...

Aquest plantejament innovador, més ideològic que formal, es recolzava en un **equip docent** degudament qualificat que dia a dia anava adquirint la formació necessària per assumir aquest repte. Aquest equip estava format per mestres, auxiliars i especialistes que acompanyaven l'alumnat en totes les activitats de l'escola i orientava el seu procés d'aprenentatge.

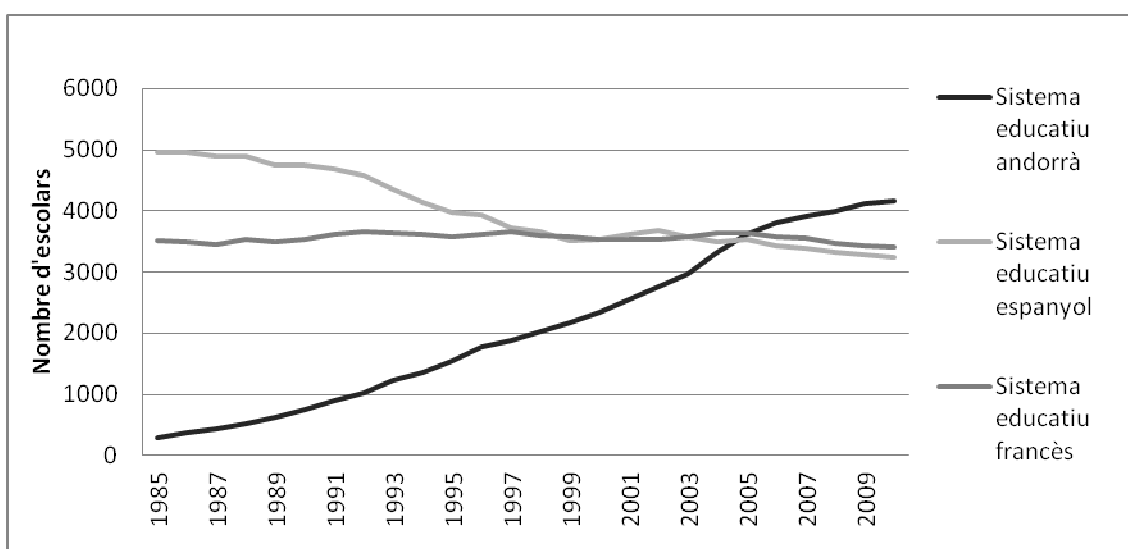
Amb el temps, la normalització dels plans d'estudis, el creixement de l'escola en nombre d'alumnat i la renovació de l'equip docent, van allunyar la quotidianitat de l'Escola del Mètode Montessori originari. Malgrat tot, es va mantenir cert esperit innovador. El **currículum** de l'escola va ser redactat per la Conselleria d'Educació, Cultura i Joventut sota l'assessorament tècnic del Grup de Recerca sobre Disseny i Desplegament del Currículum del Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona, dirigit per Cèsar Coll. La Segona Ensenyança, iniciada l'any 1991, va ser pionera en aplicar un model educatiu que posteriorment la reforma educativa espanyola LOGSE va adoptar en part. Aquest va ser un procés obert a tota la comunitat educativa.

L'Escola Andorrana s'articula al voltant del fet diferencial andorrà, amb la finalitat última de formar ciutadans. És pública, activa, integradora i multilingüe. Ofereix gratuïtament i a tots els ciutadans d'Andorra una proposta educativa fonamentada en els paradigmes socioconstructivistes i integradora de la diversitat cultural i de l'alumnat amb necessitats educatives especials. El plantejament lingüístic es fonamenta en el català com a llengua vehicular i contempla l'aprenentatge i el domini del castellà, el francès i l'anglès com a llengües utilitzades també per a vehicular continguts.

Actualment el Ministeri d'Educació i Joventut està elaborant el **Pla Estratègic per a la Renovació i Millora del Sistema Educatiu Andorrà**, una iniciativa per treballar de forma coordinada sobre els eixos i línies d'actuació prioritària per a la renovació i millora del sistema educatiu, amb el consens i compromís de tots els agents de la comunitat educativa i des d'una visió de futur compartida.

4. L'experiència de l'Escola andorrana dins la societat

Durant les tres dècades de la seva existència, l'Escola Andorrana ha anat creixent, passant de ser un projecte minoritari i incipient a situar-se com l'opció majoritària en quant a nombre d'alumnes. Fins al curs 1996-1997, aquest creixement avançava en paral·lel a l'obertura, cada any, d'un curs nou. A partir del 1997-1998, l'Escola ja era un projecte consolidat que havia superat totes les etapes educatives i que continuava creixent a mesura que anava guanyant confiança a la societat (vegeu la Il·lustració 2).

Il·lustració 2: Evolució del nombre d'escolars en cadascun dels sistemes educatius d'Andorra, entre 1985 i 2010. Dades oficials.

En tot aquest recorregut, l'Escola Andorrana ha hagut de crear-se el seu propi espai dins la societat. Per la seva trajectòria lligada a la innovació, al risc i a la incertesa, trobar aquest espai no ha estat sempre fàcil.

En les primeres etapes, l'Escola es vinculava, per una banda, a certa incredulitat i desconfiança; i per l'altra, a la il·lusió de començar un projecte que per molts formava part de l'inimaginable. Amb l'aprovació de la primera ensenyança, la societat començava a digerir el fet de tenir una Escola nacional. Malgrat tot, els seus plantejaments pedagògics innovadors generaven moltes preguntes i molta incertesa.

L'obertura de la segona ensenyança i del batxillerat va suposar una aposta forta per a demostrar la qualitat del sistema educatiu andorrà. La flexibilitat de l'aprenentatge globalitzador que es permetia a primera ensenyança es convertia a segona ensenyança en un compte enrere per capacitar l'alumnat cap a altres sortides acadèmiques o professionals. L'Escola nacional ja es vivia com un sistema educatiu més però ningú sabia on arribaria ni en quines condicions.

Actualment, l'Escola és un projecte consolidat i d'abast nacional, una opció educativa més que ofereix un final clar per al seu alumnat. Al seu voltant, s'articula un mosaic de sentiments, de vivències, de retrets, etc, que evoquen diversitat d'opinions. En aquesta comunicació hem volgut fer un tastet de les visions actuals al voltant de l'Escola, recollint l'opinió de diversitat de ciutadans que hi han estat més o menys vinculats (vegeu [II·l·lustració 3](#)) entre les quals destaquem:

- Alguns sectors de la població associen l'Escola Andorrana a: *innovació, llibertat, creativitat, oberta, pluralitat, participativa, integradora, moderna, llengües*, entre altres. Aquestes paraules situen els trets diferencials de l'Escola i els seus plantejaments educatius, donant-li un valor innovador respecte altres sistemes.
- Altres visions evoquen el procés de creació de l'Escola i el que va suposar per Andorra. Aquestes s'associen a paraules com: *futur, esperança, país, repte, camí, meravella, societat, nacionalisme, conillets d'índies...*,
- Visions relacionades amb: *incompetència, fracàs, decepció, fotesa, millorable*, volen ressaltar els problemes d'estructura, d'organització i de nivell educatiu que presenta l'Escola, per ser un sistema jove que ha volgut focalitzar en la innovació i la diferència i s'ha vist desbordada pel la rapidesa dels canvis.
- Des d'alguns mestres i exmestres i altres sectors socials, s'alerta que actualment pateix de certa estandarització, de la dissolució dels valors identitaris i de la pèrdua dels referents històrics; i que això repercuteix en una falta de qualitat. És una opinió que tendeix a justificar-se pel creixement

Analitzar aquest procés des de l'actualitat ens porta a pensar que no podem renunciar a reinventar-nos dia a dia acceptant el repte de continuar buscant l'encaix en una societat canviant. Aquestes reflexions ens plantegen algunes preguntes a mode de conclusió:

- en quines direccions podria reinventar-se l'escola del S.XXI?
- En un context tant petit com Andorra, quins mecanismes poden facilitar les sinergies entre sistemes i plantejaments educatius diferents, de manera que la diversitat ajudi a enriquir la formació de ciutadans?
- com encaixa la definició de sistemes educatius tancats en una societat cada cop més global, diversa i oberta?
- Quins són els trets que identifiquen el fet diferencial andorrà en un context europeu?
- ...

Bibliografia consultada

Associació de Pares de l'Escola Andorrana (1987a). *Coneixem prou bé l'Escola Andorrana?* Dins "Andorra 7" de 03-IV-1987. Pàg.:18-19

Associació de Pares de l'Escola Andorrana (1987b). *Coneixem prou bé l'Escola Andorrana? II: el Mètode Montessori.* Dins "Andorra 7" de 10-IV-1987. Pàg.: 6

Associació de Pares de l'Escola Andorrana (1987c). *Coneixem prou bé l'Escola Andorrana? A mena de conclusions.* Dins "Andorra 7" de 17-IV-1987.

Bastida, Roser (1987). *100 anys d'ensenyament a andorra. Mil vuit-cents vuitanta-dos * mil nou-cents vuitanta-set.* Andorra la Vella: col·lecció història d'un poble

Boix, Emili & Farràs, Jaume (1996). "Ideologies, coneixements i usos lingüístics dels estudiants de secundària d'Andorra" dins *Annals 1994* (pp. 103-133). Institut d'Estudis Andorrans: Andorra la Vella.

Cairat, Mª Teresa [coord.]. (2004). *20 anys d'escola andorrana.* Andorra la Vella: Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports del Govern d'Andorra.

Camiade, Martina (1990). « L'ensenyament a Andorra » dins *Andorra: Estat, institucions, societat. 1a diada andorrana - universitat catalana d'estiu de prada*

1998. (pp. 55-73). Societat Andorrana de Ciències, & Centre de Recerques i d'Estudis Catalans-Universitat de Perpinyà. Editorial Maià

Carmona, Dolors, Magallón, Lúdia & Tello, Elisenda (1994). "Maternal, primera i segona ensenyança de l'escola andorrana: El seu funcionament" dins *Annals 1992* (pp. 255-277). Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans.

Geli, Bastida & Segura (1987). *Voldríem precisar....* dins "El Punt – Punts de vista". Març,- abril de 1987. Pàg.: 12-13.

Llei de l'Escola Andorrana. Aprovada pel M.I. Consell General el dia 2 de maig de 1989.

Lluelles Larrosa, Mª Jesús (1991). *La transformació econòmica d'andorra*. Barcelona: L'Avenç.

Martín, Laura, & Darnés, Antònia (1994). "L'escola andorrana i el seu pla d'estudis" dins *Annals 1992* (pp. 279-292). Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans.

Objectius generals de l'Escola Andorrana. Extrets del pla d'estudis de l'Escola Andorrana. Conselleria d'Educació Cultura i Juventut. Andorra la Vella (1992)

Puig, Ermengol (1994). "L'escola andorrana, un sol sistema educatiu per al país" dins *Annals 1992* (pp. 239-253). Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans.

Puig, Ermengol (1997). "El futur de l'escola andorrana" dins *El futur d'andorra. 4a diada andorrana - XXII universitat catalana d'estiu - 1991* (pp. 35-42). Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències.

VVAA. (1996). "La visió dels pares sobre el passat i el futur de l'escola andorrana, en el seu desè aniversari" dins *Recull de conferències 1994. 10è aniversari*. (pp. 93-121). Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències